

Оксана Олександрівна Чепур,
спеціаліст в галузі судової психологічної експертизи,
м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7830-1098>,
e-mail: chepur_ok@ukr.net

Окремі аспекти визначення розміру грошового відшкодування моральної шкоди потерпілому в результаті дії джерела підвищеної небезпеки

Oksana Chepur

Some Aspects of Determining Monetary Compensation Amount for Moral Harm to the Victim as a Result of Increased Danger Source

Анотація. Проаналізовано коефіцієнт визначення ступеня впливу, відповідальності та характеру діяльності того, хто спричинив шкоду, у виникненні й динаміці ситуації, досліджуваної за справою. Установлено можливість градації цього коефіцієнта в умовах проведення експертизи відшкодування моральної шкоди потерпілому в результаті дії джерела підвищеної небезпеки. Визначено правові межі застосування спеціальних знань під час проведення експертизи щодо завдання моральних страждань у результаті дії джерела підвищеної небезпеки.

Ключові слова: моральна шкода, джерело підвищеної небезпеки, судово-психологічна експертиза, правові документи.

Abstract. Coefficient of determining influence degree, responsibility and nature of the activity of the person who caused the damage in origin and dynamics of the situation under investigation is analyzed. Gradation possibility of this coefficient in conditions of forensic examination of moral harm compensation the victim as a result of action of the source of increased danger is established. Legal limits of the application of specific expertise while forensic examination moral suffering infliction as a result of the source of increased danger are determined.

Keywords: moral harm, high-risk source, forensic psychology analysis, legal documents.

Обчислення орієнтовного розміру моральної шкоди часто викликає запитання про оцінювання коефіцієнта визначення ступеня впливу, відповідальності та характеру діяльності того, хто спричинив шкоду, самої шкоди у виникненні та динаміці ситуації, досліджуваної за справою (далі — *Коефіцієнт*) [1], що є ключовим у формулі, за якою розраховують грошовий еквівалент моральної шкоди.

Найбільше дискусій в експертів викликає визначення цього коефіцієнта на стадії досудового розслідування (у кримінальних

провадженнях) або за цивільними справами, де невідома ступінь провини того, хто спричинив шкоду, самої шкоди тощо. Предметом спору стає кількість варіантів орієнтовного розміру моральної шкоди: один чи п'ять.

У Методиці психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди (далі — *Методика*) [1], внесеної до Реєстру методик судових експертиз Міністерства юстиції України, у разі відсутності правових документів, які визначають ступінь провини того, хто спричинив шкоду, передбачено, що експерт повинен надати п'ять варіантів орієнтовної грошової компенсації за завдані моральні страждання [1].

У Методиці є посилання на ч. 2 ст. 1167 Цивільного кодексу України (далі — *ЦК України*), згідно з якою:

«Моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала:

1) якщо шкоди завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки» [2].

Отже, у Методиці обумовлено єдине значення Коефіцієнта. Інших підстав надавати Коефіцієнту єдине значення (без правового оцінювання ситуації, щодо якої проводять психологічне дослідження) у Методиці не передбачено.

Практику проведення судових експертиз щодо завдання особі моральних страждань у цивільному провадженні можна простежити за наведеним далі прикладом. За запитом цивільної особи про стягнення з відповідача моральної шкоди внаслідок дорожньо-транспортної пригоди без медичних наслідків призначено судову експертизу. Експерт для дослідження не отримав жодних правових документів, що унеможливило визначення Коефіцієнта в єдиному значенні (оскільки обставини справи не підпадали під дію п. 1 ч. 2 ст. 1167 ЦК України [2]). За результатами судово-психологічної експертизи складено категорично позитивний висновок щодо наявності в досліджуваного моральних страждань і надано п'ять варіантів орієнтовного розміру грошової компенсації із градацією Коефіцієнта.

Натомість ініціатор психологічного дослідження, маючи вищу юридичну освіту та значний стаж адвокатської діяльності, на противагу експертному дослідженню, посилався на п. 4 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 р. № 4 «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки», у якому зазначено, що «розглядаючи позови про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, суди повинні мати на увазі, що відповідно до статей 1166, 1187 ЦК шкода, завдана особі [Тут і далі виділено авторкою.— *Ред.*] чи майну фізичної або юридичної особи, підлягає відшкодуванню в повному обсязі особою, яка її завдала. Обов'язок відшкодувати завдану шкоду виникає у її завдавача за умови, що дії останнього були неправомірними, між ними і шкодою є безпосередній причинний зв'язок та є вина зазначеної особи, а коли це було наслідком дії джерела підвищеної небезпеки,— незалежно від наявності вини» [3].

На перший погляд, умовиводом, який міг би бути істинним, є такий: у будь-якому разі особу, постраждалу внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки (автомобіль належить до цієї категорії), визначають у всіх випадках — незалежно від наявності вини. Тобто в разі розрахунку експертом орієнтовного розміру моральної шкоди внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, незалежно від наявності медичних наслідків, Коефіцієнт матиме єдине значення.

Однак, виникає інше питання: «Чи може експерт посилатися на Пленуми Верховного Суду чи інші правові документи в разі визначення орієнтовного розміру грошового еквівалента компенсації за завдані моральні страждання в межах визначення Коефіцієнта?».

Для проведення певного експертного дослідження фахівець повинен мати спеціальні знання в цій галузі. До спеціальних знань експерта-психолога належать знання в галузі психології та права, а також розуміння власної трудової діяльності та процесуальної процедури призначення експертизи тощо. Однак до спеціальних знань судового експерта не належить вивчення правових документів, які не визначають правового поля його діяльності.

На нашу думку, посилання на законодавчі документи, що не регулюють діяльності судового експерта, є порушенням останнього речення ч. 1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України: «Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права» [4]. Також варто зазначити, що без юридичної освіти експерт-психолог може неправильно трактувати зміст окремих юридичних документів, як наслідок — скласти хибний висновок експерта.

Отже, визначаючи орієнтовний розмір грошового відшкодування моральної шкоди потерпілому в результаті дії джерела підвищеної небезпеки відповідно до Методики, варто не відхилятися від її змісту. Посилання на будь-які інші правові документи під час визначення Коефіцієнта, можуть мати невірні юридичні наслідки. Тобто без чіткого визначення в судовому порядку правових дій того, хто завдав шкоду, посилання на Пленуми Верховного Суду судовим експертом в експертизі — є помилковим.

Перелік джерел посилання

1. Савкіна Т. В., Єгорова Т. М., Сліпещь О. О. та ін. Методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди. Харків, 2017. 61 с. // Реєстр методик проведення судових експертиз Мін'юсту України (реєстр. код 14.1.75 від 18.01.2019 р.). URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/search/4> (дата звернення: 05.02.2022).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 05.02.2022).
3. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки : постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13> (дата звернення: 05.02.2022).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.02.2022).